

**БЕЗОРИЛИК ВА ОММАВИЙ ТАРТИБСИЗЛИКЛАР ОЛДИНИ ОЛИШ
ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ ХУЛИГАНСТВА
И МАССОВЫХ БЕСПОРЯДКОВ
IMPROVEMENT OF THE SYSTEM FOR PREVENTING HOOLIGANISM AND
MASS DISTURBANCES**

А.А.Қабулов

*Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги
университети мустақил изланувчиси*

Мазкур мақолада безорилик ва оммавий тартибсизликларни олдини олиш тизимини такомиллаштириш масалалари таҳлил қилинади. Ушбу жиноятларнинг олдини олиш учун ҳуқуқий, профилактик ва ижтимоий чора-тадбирларни такомиллаштириш йўналишлари кўриб чиқилади. Шунингдек, жамоат хавфсизлиги ва ҳуқуқий тартибни таъминлашда давлат органлари ва жамоат ташкилотларининг ўзаро ҳамкорлик механизмлари муҳокама қилинади.

Калит сўзлар: *Безорилик, оммавий тартибсизликлар, олдини олиш, ҳуқуқий чора-тадбирлар, жамоат хавфсизлиги, ҳамкорлик.*

В данной статье анализируются вопросы совершенствования системы предотвращения хулиганства и массовых беспорядков. Рассматриваются направления улучшения правовых, профилактических и социальных мер для предотвращения данных преступлений. Также обсуждаются механизмы взаимодействия государственных органов и общественных организаций в обеспечении общественной безопасности и правопорядка.

Ключевые слова: *Хулиганство, массовые беспорядки, предотвращение, правовые меры, общественная безопасность, сотрудничество.*

This article analyzes the issues of improving the system for preventing hooliganism and mass disturbances. It considers the directions for enhancing legal, preventive, and social measures to prevent these crimes. Mechanisms for cooperation between state bodies and public organizations in ensuring public safety and law and order are also discussed.

Keywords: *Hooliganism, mass disturbances, prevention, legal measures, public safety, cooperation.*

Безорилик профилактикасида асосий роль ички ишлар органлари ва Миллий гвардияга тегишли бўлиб, улар ўз кучларини биринчи навбатда, жамиятга очикдан-очик ҳурматсизликда намоён бўлувчи жамоат тартиби қўпол равишда бузилмаслигига, фуқароларга кўчада тажовузлар содир қилинмаслигига, кундалик турмушда ва бўш вақтда содир қилинадиган қилмишларни бартараф қилишга қаратишади. Тезкор-

кидирув хусусиятдаги тадбирлар ёрдамида безориликнинг сабаблари ва шароитлари аниқланади ҳамда бартараф этилади.

Безорилик профилактикасининг ташкилий асосларини ҳукукий тартибга солишдагимуаммони бартараф этиш учун қуйидаги учта асосий масала ҳал қилиниши лозим: 1) профилактикани амалга оширувчи субъектларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари; 2) ўзига нисбатан профилактика амалга оширилаётган шахсларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари; 3) жиноятлардан жабрланаётган шахсларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари (жабрланувчи мақоми)га аниқлик киритилиб қонунда мустаҳкамланиши лозим. Жаҳонда инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш олий даражадаги умуминсоний қадриятга айланаётган бир пайтда, ушбу масала янада долзарбланиши.

Безориликнинг олдини олишда мажбурлов чораларини қўллаш ҳам муҳим ҳисобланади. Ушбу чоралар махсус субъектлар (давлат органлари) томонидан амалга оширилади. Бу эса, безориликнинг олдини олишга йўналтирилган ихтисослаштирилган фаолият мақомига эга бўлиб, махсус даражадаги профилактика саналади. Чунки, у безориликнинг олдини олишга қаратилган махсус тадбирларни қамраб олади. Бундай тадбирлар бошқа профилактик тадбирлардан ўзининг махсус мўлжалланганлиги ва алоҳида мақсадга йўналганлиги билан ажралиб туради.

Демак, безорилик профилактикасида махсус профилактика таъсири остига тушувчи объектнинг мавжудлиги ўз навбатида, махсус ваколатга эга субъектлар тизимини аниқлаштиришни ҳам талаб этади. Бироқ аниқ вазиятда безориликнинг махсус профилактикасини амалга ошириш нафақат ички таъсир (муайян бир орган, масалан ички ишлар органлари доирасида), балки ташқи таъсир (ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи орган ва муассасалар доирасида) ҳам куч ва воситалар жалб этилади. Бу борада айниқса, маълумотлар алмашиш, ҳисобга олишнинг замонавий компьютер тизими жорий этилиши зарур ва унда безорилик содир этган, ундан жабр кўрганлар акс этиши лозим.

Профилактика амалиётида ҳукукий тавсифнинг мавжуд эмаслиги, қонун нормаларидан фойдаланишда прокуратура, адлия, ички ишлар ва суд органларининг ушбу йўналишдаги фаолиятида ягона ёндашув йўқлигидан далолат беради⁵¹.

Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»⁵²ги қонунида профилактика субъектларининг профилактик фаолиятини мувофиқлаштирилишига алоҳида эътибор қаратилган бўлса-да, мувофиқлаштиришнинг ҳукукий механизми қонунда белгиланмаган.

Шу ўринда, безорилик жиноятининг олдини олиш шакл, усул ва турларига ойдинлик киритиш зарурати юзага келади.

⁵¹ Гордеев А.Ю. К вопросу о положительном опыте предупреждения преступлений в зарубежных странах // Matters of Russian and International Law. 2017. № 7. С. 115-121. Қаранг: Корниенко А.В. Укрепляя законность и порядок // Криминологический журнал, – М. 2002. №1. – С. 28.

⁵² Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонуни. // URL: <https://lex.uz>

Ўзбек тилининг изоҳли луғатида «шакл» – «кўриниш, расм, тарз, усул⁵³» деб изоҳланган.

«Хуқуқбузарликлар профилактикасининг шакли – бу, хуқуқбузарликлар профилактикасида фаолият, хатти-ҳаракатлар мазмунининг ташқи кўринишидир», профилактика шаклининг моҳиятини ёритишда хуқуқбузарликлар профилактикасининг мақсади, функцияси ва вазифаларига таяниш лозим⁵⁴.

С.Б.Хўжакулов хуқуқбузарликлар умумий профилактикаси шакллари: ёзма, оғзаки, кўргазмали, электрон, назорат, кўриқлаш, кутқарув, белгили, СМС хабар, аралаш шакллари тариқасида шакллантиришни тавсия этади, аммо бизнинг фикримизча, безориликнинг олдини олишда юқоридаги профилактика шакллари барчаси ҳам қутилган самара бермайди.

Улар орасидан «назорат» шакли муҳим ўрин тутди.

Тадқиқотчи профилактик таъсир этишининг назорат шаклини техник, кўриқлаш, хуқуқни муҳофаза қилувчи органлар назорати ва жамоатчилик назоратидан иборат турларга⁵⁵ ажратади. Ушбу таснифни қўллаб-қувватлаймиз, унинг безорилик профилактикасига нисбатан татбиқ этилишини қуйидагича изоҳлаймиз: техник назорат техника ва электрон тизим имкониятларидан фойдаланиб, безориликнинг жамоат жойларида хусусан, кўчалар, майдонлар, истироҳат боғлари, вокзаллар, аэропортлар, аҳоли кўп қатнайдиган йўлакларда, бозорларда содир этилишини инobatга олиб, ушбу жойларга кузатув камераларни ўрнатиш орқали амалга оширилади.

Хуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг назорати ҳам безориликнинг олдини олишда яхши самара беради. Хусусан, ички ишлар органлари ёки Миллий гвардиянинг кўча ва жамоат жойларида патрулликни амалга оширишлари ўзига хос профилактик таъсир кўрсатади.

Ўзбекистон Республикаси «Жамоатчилик назорати тўғрисида»⁵⁶ ги қонунига мувофиқ жамоатчилик назорати хуқуқбузарликлар профилактикаси субъектларига нисбатан қўлланилади, хуқуқбузарликлар профилактикаси объектларига нисбатан ҳам жамоатчилик назорати амалга оширилади. Бу фуқаролар ва жамоат уюшмаларининг фаол иштироки орқали бевосита безориликнинг олди олинишида⁵⁷ намоён бўлади.

⁵³ Ўзбек тилининг изоҳли луғати: 80000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси. Ж.ИВ. Тартибот–Шукр/ Таҳрир хайъати: Т.Мирзаев (раҳбар) ва бошқ. Ўз. Рес. ФА Тил ва адабиёт ин-ти. –Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2008. – 537 (608) б.

⁵⁴ Хўжакулов С.Б. Хуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомиллаштириш (Ички ишлар органлари фаолияти мисолида). Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (Doctor of Philosophy) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. – Т., 2018, – Б. 13 (53).

⁵⁵ Хўжакулов С.Б. Хуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомиллаштириш (Ички ишлар органлари фаолияти мисолида). Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (Doctor of Philosophy) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Т., 2018, – Б. 66 (156).

⁵⁶ Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 12 апрелдаги «Жамоатчилик назорати тўғрисида»ги қонун. // URL: <https://lex.uz>

⁵⁷ Ноговицина Е.Н. Правовые и организационные основы общественного контроля за деятельностью государственной инспекции безопасности дорожного движения / Орловский юридический институт МВД России имени В.В. Лукьянова, Наука и практика. 2014. № 1 (58). – С. 106–109.

Жиноятчиликка қарши курашишда фаол иштирок этган фуқаро Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 8 январдаги 15-сон қарори⁵⁸ билан тасдиқланган «Фуқаролар ва жамоат ташкилотларини ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашишдаги фаол иштироки учун рағбатлантириш тартиби тўғрисида»ги Низом қоидаларига биноан рағбатлантирилади.

Мазкур вазиятда профилактиканинг усул ва шакллари ўзаро қайтма алоқадор эканлигини кўришимиз мумкин. Яъни профилактиканинг шакли доирасида амалга оширилган чора-тадбир учун рағбатлантириш усули қўлланилаяпти.

С.Б.Хўжакулов ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасининг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиқиб, мазкур профилактика усулларининг қуйидаги таснифини ишлаб чиққан:

- 1) огоҳлантириш (расмий, норасмий);
- 2) ишонтириш;
- 3) рағбатлантириш (моддий, маънавий, аралаш);
- 4) мажбурлаш (интизомий, маъмурий, моддий важиноий мажбурлаш чораларини қўллаш)⁵⁹.

Таъкидлаш жоизки, безорилик профилактикасининг ўзига хос алоҳида турлари мавжуд эмас. Безорилик профилактикасида профилактиканинг мавжуд турлари ва улар доирасида амалга ошириладиган чора-тадбирлар тизимига асосланилади. Бошқача қилиб айтганда, Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»⁶⁰ги қонунда профилактиканинг умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виктимологик профилактикадан иборат тўртта тури белгиланган бўлиб, безориликнинг профилактикаси айнан мазкур турлар, ушбу турлар доирасида амалга ошириладиган чора-тадбирларга таянилади.

Безориликнинг умумий профилактикаси қуйидаги чора-тадбирларни қамраб олади: безорилик профилактикасига оид дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш; безориликнинг олдини олиш бўйича аҳоли ўртасида ҳуқуқий тарғибот олиб бориш; безориликнинг сабаблари ва содир этилишига имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш; безориликнинг сабаблари ва содир этилишига имкон бераётган шарт-шароитларни бартараф этиш тўғрисида тақдимномалар киритиш.

⁵⁸ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 8 январдаги «Фуқаролар ва жамоат ташкилотларини ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашишдаги фаол иштироки учун рағбатлантириш тартиби тўғрисида низомни тасдиқлаш ҳақида»ги 15-сон қарори // URL: <https://lex.uz/docs/3499747>

⁵⁹ Хўжакулов С.Б. Ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомиллаштириш (Ички ишлар органлари фаолияти мисолида). Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (Doctor of Philosophy) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Т., 2018, – Б. 66 (156).

⁶⁰ Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги ЎПҚ-371-сон Қонуни // URL: <https://www.lex.uz/docs/2387357>.

Яқин-яқингача криминологик адабиётларда⁶¹ умумий ижтимоий профилактика тушунчаси кенг қўлланилиб келинган.

Айрим криминологлар ижтимоий профилактикани кенг тушунча деб билиб, бу борада ахлоқий (ахлоқсиз хулқ-атворга йўл қўймаслик) умумхуқуқий профилактика (кенг маънода ҳуқуқбузарликларни олдини олиш) тўғрисида фикр юритса ҳам бўлади⁶², деб ҳисоблайди.

Умумижтимоий олдини олишнинг ўзига хос хусусияти шундан иборатки, у салбий ҳодисалар, жумладан безориликнинг олдини олишга қаратилмайди, унинг профилактикасига қўмаклашади, холос. Аслида, умумижтимоий олдини олиш чоралари жиноятларга йўл қўймасликка, яъни махсус олдини олишга тўғри ва бевосита қаратилган барча чоралар мажмуининг асоси, базаси бўлиб хизмат қилади. Безорилик – алоҳида ижтимоий воқелик, демак, унга қарши курашиш йўллари ижтимоий-ҳуқуқий тадбирлар соҳасида ётиши лозим, унинг самарадорлиги эса кўп ҳолларда ижтимоий муаммоларни ҳал қилиш муваффақиятига боғлиқ бўлади. Аммо масаланинг бу жиҳати безориликнинг ҳам умумий, ҳам индивидуал профилактикасига тегишлидир.

Н.Т.Исмоилов профилактиканинг турлари билан боғлиқ турлича қарашларни «профилактика» тушунчасининг кенг ёки тор маънода талқин этиш билан боғлиқ, деб ҳисоблайди. У ижтимоий ривожланишнинг энг умумий чоралари (масалан: меҳнат, дам олиш, турмуш ва тарбияни оқилона ташкил этиш)нинг жиноятлар профилактикаси доирасидан ташқарида эканлиги ҳақидаги нуқтаи назарга асосланилса, унда жиноятлар профилактикасининг умумижтимоий ва махсус (ёки махсус криминологик) турларга бўлишдан воз кечиш лозим деб ҳисоблаб, унинг ўрнига жиноятларни олдини

⁶¹ Хасмамедов Э.А. Уголовно-правовые и социальные меры предупреждения рецидивной преступности: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – М., 1993. – 8 (22 с.); Абдуганиев У. Криминологическая характеристик и профилактика преступлений, совершаемых несовершеннолетними. Диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Т., 1994. – С. 156 (235 с.); Зарипов З.С., Исмаилов И. Криминология (Умумий қисм): Дарслик. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 1996. – Б. 181 (228); Фомов С.В. Криминологическая характеристик и профилактика мошенничества в сфере оборота товарно-материальных ценностей: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – М., 2000. – С. 6 (24 с.); Зарипов М.С. Криминологическая характеристика убийств, совершенных с собой жесткостью, и их предупреждение. дисс. канд.юрид.наук. – Т., 2000. – Б. 135 (159); Мишота В.А. Предупреждение сексуальных преступлений против несовершеннолетних в семье: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – М., 2000. – 10 с.; Ниёзова С.С. Ўзгалар мулкни иштирокчиликда талон-тарож қилганлик учун жиноий жавобгарлик муаммолари. юрид. фан. ном. ... дис. автореф. — Т., 2004. — Б. 16 (23); Қурбонов Н.Б. Одамлардан фойдаланиш учун ёллаш жиноятида жавобгарлик масалалари (жиноят-хуқуқий ва криминологик жиҳатлари). юрид. фан. ном. дис. — Т., 2005. — Б. 180; Абдурасулова Қ.Р. Аёллар жиноятчилигининг жиноят ҳуқуқий ва криминологик муаммолари. юрид. фан. докт. ... дис. автореф. — Т., 2006. — Б. 27-28 (42); Имамов Р. Зўрлик ишлатмасдан талон-тарож қилиш жиноятлари учун жазо тайинлаш. юрид. фан. ном. ... дис. автореф. — Т., 2011. — Б. 18 (28).

⁶² Аванесов Г.А. Криминология и социальная профилактика. М., 1980; Игошев К.Е. Социальный контроль и профилактика преступлений. Горький, 1976.

олишнинг умумий ва якка профилактикага бўлиш кераклигини айтган⁶³. Шундай фикрни бошқа олимлар ҳам билдиришган⁶⁴.

Умумий профилактикада оммавий ахборот воситаларидан фаол фойдаланилади. Безориликдан жабр кўрганлар ёкижабрланиш эҳтимоли бўлганларнинг виктимологик профилактикасига ҳам эътибор берилиши лозим. Буларнинг барчаси мамлакат бўйича давлат ва жамият томонидан амалга ошириладиган жуда кенг ҳажмдаги ишдир. Бундай профилактика мамлакатнинг барча аҳолисига нисбатан йўналтирилади⁶⁵, бироқ жиноятларнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиб, эътибор айнан аниқ жиноий қилмишларга қаратилади.

Айрим олимлар умумий профилактикада жиноятчиларга нисбатан қонунга итоаткор одамлар билан кўпроқ ишланади,⁶⁶ деб ҳисоблашади. Бошқа бир гуруҳ олимлар умумий профилактикада жазо чоралари ва уларнинг қўлланилиши тўғрисида хабардор бўлганларга нисбатан безорилик хулқ-атвори ва қонун нормалари тўғрисида тасаввурга эга бўлганларга таъсири кўпроқ самара беради дейдилар⁶⁷.

Биз умум учун мажбурий бўлган чораларни белгилаш ҳар доим ҳам мураккаб эканлигига қўшиламыз. Бироқ бу умумий профилактикадан воз кечиш кераклигини англатмайди.

Безориликлар миқдорини камайтиришга қаратилган умумий профилактиканинг чораларини амалга ошириш: 1) одамларни мазкур жиноятларни содир этишдан тийилиши; 2) фуқароларни безориликдан жабрланишининг олдини олади.

Умуман олганда, безориликнинг умумий профилактик чора-тадбирлари безориликка йўл қўймасликка қаратилган бўлади ва умумий профилактика объекти аниқлаш имконини беради.

Умумий профилактика барча учун, кўпроқ безориликка мойил шахслар тоифасини ҳисобга олиб ўтказилади. Бироқ бундай чоралар тизимли, мақсадга йўналтирилган, жадал, социологик сўров натижаларини ҳисобга олиб, илмий асосда ўтказилиши лозим.

Махсус ва тўлиқ таҳлилсиз умумий ёки махсус олдини олишнинг қайси бири самарали эканлигини ҳам аниқ айтиб бўлмайди.

Безориликнинг махсус профилактикасини амалга оширишга келсак, бу борада қонун нормаларини қўллашда муайян муаммолар мавжуд, Ўзбекистон Республикаси “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонунида махсус профилактиканинг фақат илгари судланган, алкоғолни суиистеъмол қилувчи ёки

⁶³ Исмоилов Н.Т. Вояга етмаганлар жиноятларини индивидуал олдини олиш муаммолари. юрид. фан. ном. дис. — Т., 2007. — Б. 21 (212).

⁶⁴ Лекарь А.Г. Профилактика преступлений. — М., 1972. — С. 124; Игошев К.Е., Устинов В.С. Введение в курс профилактики преступлений. — Горький, 1977. — С. 116.

⁶⁵ Игошев К.Е., Устинов В.С. Введение в курс профилактики правонарушений. — Горький. 1977. — С.40.

⁶⁶ Матюнин А.Ф. Криминологический анализ и предупреждение хулиганства. Дисс.на соис.уч.степ.к.ю.н.-Москва.2020 й. — С.162.

⁶⁷ Хренов А.В. Уголовно-правовые и криминологические аспекты борьбы с хулиганством. Дисс.на соис.уч.степ.к.ю.н.-Москва.2005 й. — С.120.

гиёҳвандлик воситаларини, психотроп моддаларни ва ақл-ирода фаолиятига таъсир этувчи бошқа моддаларни истеъмол қилувчи шахслар ўртасида амалга ошириладиган чора-тадбирлари эканлиги (Қонуннинг 25, 26-моддалари) белгиланган. Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикаси эса «Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни ва бошқа қонун ҳужжатларига ҳавола қилинган (Қонуннинг 27-моддаси). Ваҳоланки, Қонуннинг 24-моддаси 2-қисмида ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикасини амалга ошириш учун асос сифатида айрим турдаги ҳуқуқбузарликларнинг кўпайиши кўрсатилган.

Юқоридагиларга асосан Ўзбекистон Республикаси “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги қонунда:

а) 6-моддаси биринчи қисми еттинчи хатбошисини қуйидаги ифодалаш:

“таълимни бошқариш органлари ва таълим муассасаларини – ихтисослаштирилган ўқув-тарбия муассасаларини ёки бошқа болалар муассасаларини ўзбошимчалик билан тарк этган ёхуд таълим муассасаларидаги машғулотларга узрли сабабларсиз келмаётган ёки мунтазам равишда қатнашмаётган, **синфдошларига ва атрофдаги бошқа шахсларга нисбатан зўравонлик ҳамда шафқатсиз муносабат кўрсатаётган, мактабда совуқ қурол ёки бошқа шу каби қурол сифатида фойдаланиш мумкин бўлган ашёларни олиб юрган**, ҳамда давлатнинг ижтимоий ёрдамига муҳтож бўлган вояга етмаганлар тўғрисида зудлик билан хабардор қилади”;

б) 7-моддаси биринчи қисмини қуйидаги мазмундаги учинчи хатбоши билан тўлдириш:

“вояга етмаганларнинг ёнида ўқотар қурол, пневматик қурол ёки совуқ қурол, бошқа шу каби инсонга жиддий шикаст етказиши мумкин бўлган ашёларни олиб юришига йўл қўймаслик”;

в) 13-моддасини иккинчи қисмини қуйидаги мазмундаги учинчи хатбоши билан тўлдириш:

“синфдошларига ва атрофдаги бошқа шахсларга нисбатан зўравонлик ҳамда шафқатсиз муносабат кўрсатаётган, мактабда совуқ қурол ёки бошқа шу каби қурол сифатида фойдаланиш мумкин бўлган ашёларни олиб юрган вояга етмаганларни аниқлаш, уларни тарбиялаш, уларнинг ота-онаси билан профилактик тушунтириш ишлари ўтказиш, зарур ҳолларда ички ишлар органига зудлик билан хабар бериш чора-тадбирларини кўради” мақсадга мувофиқ.

Шу боис ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича тадбирлар тизимли бўлиши керак, деб ҳисоблаймиз. Ушбу тизим қуйидаги функцияларни ўз ичига олиши керак:

республика, вилоят, шаҳар, туман, тармоқ ёки фаолият соҳасидаги реал криминологик вазият тўғрисида зарур маълумотларни олиш мақсадида аҳолининг криминаллашуви ва векторлигига доир объектив статистик ҳисоб, социологик ва бошқа маълумотлар шакллари ташкил этиш;

турли сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий вазиятларга қараб криминогенлиги ошиши ёки камайиши мумкин бўлган жиноятлар, бошқа ҳуқуқбузарликлар ва улар билан боғлиқ иқтисодий, ижтимоий, ташкилий, ҳуқуқий жараёнлар тўғрисидаги ахборотни тизимли мониторинг қилиш ва таҳлил қилиш;

келгуси йиллар ва узоқ муддатли жиноятлар, унинг ҳар хил турлари ва уларнинг сабабий асосларини доимий прогнозлаш;

жиноятчиликни назорат қилиш ва олдини олиш бўйича тегишли чора-тадбирлар ишлаб чиқиш;

норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларининг криминологик экспертизасини жорий этиш;

назоратнинг зарур шакллари ўз вақтида ишлаб чиқиш, тегишли шароитларда эса уларни жиноийлаштиришни олдини олиш мақсадида ижтимоий хавфли, оммавий, аммо криминаллаштирилмаган ҳулқ-атвор турларини кузатиш;

ҳуқуқбузарликларни самарали назорат қилиш ва олдини олиш учун зарур бўлган куч ва воситаларни ҳисоблаш;

жиноятчиликнинг олдини олиш ва унга қарши курашиш бўйича чора-тадбирларни молиялаштириш ва моддий-техник таъминлаш;

жиноятчиликни назорат қилиш ва олдини олиш, криминоген омилларни бартараф этиш ёки зарарсизлантириш, жиноят содир этиш эҳтимолини камайитириш бўйича комплекс ва мақсадли дастурларни амалий амалга ошириш;

жиноятчиликка қарши курашиш ва унинг алоҳида турларига қарши курашиш бўйича тескари алоқаларни йўлга қўйиш мақсадида умумий ҳамда алоҳида чора-тадбирларнинг самарадорлиги ва харажатларини таҳлил қилиш;

аҳолини мамлакат, вилоят, шаҳар, туман, тармоқ ёки фаолият соҳасидаги криминологик вазият, кўрилаётган чора-тадбирлар, жиноятчилик ва унга қарши курашиш харажатлари, олиб борилаётган профилактика ишларининг реал натижалари тўғрисида ҳолис ва тизимли маълумотларга эга бўлиши;

аҳолини ҳуқуқий тарбиялаш ва ҳуқуқий тарбиялаш;

фуқароларнинг жиноий тажовузлардан хавфсизлигини таъминлаш, жиноятлар натижасида етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш бўйича давлат мажбуриятини реал бажариш.

Юқорида санаб ўтилган функциялар субъектларнинг анча кенг доирасига (асосий фаолият йўналишларига кўра) юклатилган бўлиши керак, хусусан: давлат ҳокимияти органлари (унинг учта тармоғи), барча ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, соғлиқни сақлаш муассасалари, таълим, ижтимоий-ҳуқуқий тузилмалар, ОАВ, жамоат бирлашмалари ва бошқалар.

Хусусан, бу масалада ОАВ таъсирини ошириш учун, Ўзбекистон Республикаси “Оммавий ахборот воситалари тўғрисида”ги қонуннинг 6-моддаси биринчи қисмида:

а) бешинчи хатбошисини қуйидаги мазмунда ифодалаш:

“вояга етмаганлар ва ёшлар ўртасида қонунга итоат этмаслик, зўравонликни оқлаш ва енил-елпи йўл билан бойишни тарғиб қилиш;”

а) олтинчи хатбоишиси билан тўлдиришни таклиф қиламиз:

“ёшлар онгида қурол, шу жумладан совуқ қурол олиб юриш зарурлиги ёки эркак киши учун шарафлигини тарғиб қиладиган, ундан низо ёки жанжалларда фойдаланишга ундаш ёки оқлаш;”.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси “Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида”ги қонуннинг 32-моддаси биринчи қисмини қуйидаги мазмундаги тўртинчи хатбоиш билан тўлдиришни таклиф қиламиз:

“ўз васийлигидаги ёки ҳомийлигидаги шахснинг ҳуқуқбузарликлар ва жинойятлар содир этишини олдини олиш мақсадида уннг бўш вақти, қизиқишлари, атрофидаги танишлари ҳақида доимий хабардор бўлиши ва назорат қилиши;”.

Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш давлат вазифасига айланиб, кўрсатилган субъектлар томонидан узлуксиз ва махсус қонун асосида амалга оширилсагина, бизнинг фикримизча, безорилик жинойатчилиги ҳолатида албатта акс этади ва ижобий натижаларга умид қилиш мумкин.

Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги қонунда:

а) 6-моддаси биринчи қисми еттинчи хатбоишисини қуйидаги ифодалаш:

“таълимни бошқариш органлари ва таълим муассасаларини – ихтисослаштирилган ўқув-тарбия муассасаларини ёки бошқа болалар муассасаларини ўзбошимчалик билан тарк этган ёхуд таълим муассасаларидаги машғулотларга узрли сабабларсиз келмаётган ёки мунтазам равишда қатнашмаётган, синфдошларига ва атрофдаги бошқа шахсларга нисбатан зўравонлик ҳамда шафқатсиз муносабат кўрсатаётган, мактабда совуқ қурол ёки бошқа шу каби қурол сифатида фойдаланиш мумкин бўлган ашёларни олиб юрган, ҳамда давлатнинг ижтимоий ёрдамига муҳтож бўлган вояга етмаганлар тўғрисида зудлик билан хабардор қилади;”

б) 7-моддаси биринчи қисмини қуйидаги мазмундаги учинчи хатбоиш билан тўлдириш:

“вояга етмаганларнинг ёнида ўқотар қурол, пневматик қурол ёки совуқ қурол, бошқа шу каби инсонга жиддий шикаст етказиши мумкин бўлган ашёларни олиб юришига йўл қўймаслик;”

в) 13-моддасини иккинчи қисмини қуйидаги мазмундаги учинчи хатбоиш билан тўлдириш:

“синфдошларига ва атрофдаги бошқа шахсларга нисбатан зўравонлик ҳамда шафқатсиз муносабат кўрсатаётган, мактабда совуқ қурол ёки бошқа шу каби қурол сифатида фойдаланиш мумкин бўлган ашёларни олиб юрган вояга етмаганларни аниқлаш, уларни тарбиялаш, уларнинг ота-онаси билан профилактик тушунтириш ишлари ўтказиш, зарур ҳолларда ички ишлар органига

зудлик билан хабар бериш чора-тадбирларини кўради” мақсадга мувофиқ.

Махсус профилактика уни амалга оширувчи шахслардан махсус, профессионал билимларни талаб қилганлиги учун ҳам шундай аталади. Масалан, безорилик каби объектга нисбатан махсус восита ва усулларни мазкур қилмишнинг хусусиятини билмасдан туриб, қўллаш мумкин эмас. Махсус восита ва усуллардан доимо профессионал даражада фойдаланиш керак бўлади.

Амалиёт материалларининг таҳлили безориликка қарши курашишда криминалистик хусусиятдаги профилактик восита ва усуллар зарур тезкор-қидирув тадбирлари билан биргаликда амалга оширилса, самараси кўпроқ бўлишини кўрсатмоқда.

Дастлабки чоралар, қоида бўйича, илгари судланмаган шахсларга нисбатан қўлланилади. Жиноят содир қилишга мойил шахслар аниқланади, ушбу шахслар ва уларни ўраб турган яқин муҳит ўрганилади, зарурат бўлганда, улар рўйхатга олинади, уларга нисбатан яшаш, ишлаш, ўқиш жойи бўйича ижтимоий назорат ўтказилади. Жиноят содир қилишга мойил шахсларга нисбатан профилактик таъсир қилиш, асосан, ишонтириш чоралари ёрдамида амалга оширилади.

Иккиламчи чоралар асосан илгари судланган, бироқ яна жиноят содир қилиш эҳтимоли бўлган шахсларга нисбатан қўлланилади. Бунда ушбу шахсларни аниқлаш, уларни махсус ҳисобга олиш, ўрганиш, муайян шароитларда уларга нисбатан маъмурий назоратни амалга ошириш зарурдир. Бундай «яширин жиноятчилар»да жиноий мақсадни аниқ қайд қилиш муҳим ҳисобланади. Бундай шахсларга нисбатан амалиётда одатда, мажбурлов чоралари қўлланилади.

Бизнинг фикримизча, атипик жиноий-ҳуқуқий муносабатлар жиноий жавобгарлик ёшига етмаган шахс томонидан ижтимоий хавфли қилмиш содир этган тақдирда ҳам юзага келади. Шунинг учун улар маълум даражада жиноят ҳуқуқи нормалари билан тартибга солиниши керак.

Шу муносабат билан, Ўзбекистон Жиноят кодексининг 90-моддаси 5-қисми қуйидаги мазмун билан тўлдирилиши лозим: **"Жиноят таркибини ўз ичига олган хатти-ҳаракатларни содир этган, жиноий жавобгарлик ёшига етмаган ақли расо шахсларга нисбатан тарбиявий таъсир кўрсатишнинг мажбурлов чораларини қўллаш мазмуни ва тартиби Ўзбекистон қонунчилиги билан белгиланади"**.

Оммавий тартибсизликларни ва гуруҳий тартиббузарликларнинг олдини олиш бош омили бўлиб, профилактик характердаги махсус тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириши ҳисобланади. Уларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш ҳудуддаги оператив вазиятнинг таҳлили, жамоатчиликнинг Ички ишлар органлари фаолияти тўғрисидаги ва вужудга келган вазият, яъни зиддиятли оммавий тартибсизликларга сабаб бўлувчи вазият ҳақидаги фикрини чуқур ўрганиш асосида амалга оширилади.

Ички ишлар органларининг раҳбарлари амалга оширадиган зарурий профилактика тадбирларини икки гуруҳга йиғиб ишлаб чиқади:

– юқори турувчи органлар томонидан амалга ошириладиган тадбирлар;

– бошқа давлат бошқарув органлари, корхона, муассасалар томонидан амалга ошириладиган ва бевосита бажариладиган тадбирлар.

Биринчи гуруҳ тадбирлари бўйича. Ички ишлар органлари тегишли юқори турувчи органларни ахборот билан таъминлаб, тегишли аниқ таклифларни киритишлари лозим. Масалан, ҳокимият бошқарув органларига жиноятчилик ва жамоат тартибини ҳолати, жиноий ва маъмурий жавобгарликка тортилган шахслар, ичкиликбозлик, гиёҳвандлик ва вояга етмаган шахслар орасидаги жиноятчилик ҳолати тўғрисидаги маълумотларни тақдим қилишлари лозим. Шу билан бирга, Ички ишлар органларининг раҳбарлари туман, шаҳар, вилоят депутатлари кенгашларига ҳудуддаги профилактика ишларининг ташкил қилинганлиги тўғрисида маълумот беришлари ва уни такомиллаштириш бўйича аниқ таклифларни ишлаб чиқиб тақдим этадилар.

Иккинчи гуруҳ тадбирлари бўйича:

– жиноятчиликка қарши кураш ва жамоат тартибини сақлаш бўйича фаолиятни кучайтириш, шу жумладан, вояга етмаган шахслар орасида профилактика ишларини олиб бориш, “қўча”да содир этиладиган жиноятларга қарши курашни кучайтириш, оператив позицияларни мустаҳкамлаш, ёшлар тўпланадиган жамоат жойларида тунги клублар, дискотекалар, биллиардхоналар, спорт марказлари доимий равишда агентура маълумотларини ўрганишни ташкил қилиш, яъни вужудга келиши мумкин бўлган зиддиятлар хусусидаги маълумотларни таҳлил қилиш, ушбу масалалар бўйича доимий равишда агентура сўровини ўтказиб туриш, агентура ва ишончли шахслар орқали бундай салбий зиддиятларни ташкил қилувчи шахсларни аниқлаш бўйича тадбирлар ўтказиш, ППХ ходимлари фаолиятини самарадорлигини ошириш, уларни фуқароларнинг аризаларига муносабатини назорат қилиш, оғир жиноятларни ўз вақтида очиш.

– жамоатчилик ва давлат органлари ўртасида алоқани мустаҳкамлаш, оператив вазиятни барқарорлаштиришда оммавий ахборот воситалари орқали Ички ишлар органларининг жиноятчиликка қарши кураш фаолиятини акс эттирувчи кўрсатув, эшиттириш, мақолаларни тайёрлаш ва жамоатчиликка намоён этиш, Ички ишлар органларининг раҳбарлари, жамоатчилик ўртасида давра суҳбатларини ўтказиш кабилардир.

Ҳозирги кунда республикамиздаги амалдаги Вазирлар Маҳкамасининг 2014 йил 29 июлдаги 205-сонли “Оммавий тадбирларни ташкил этиш ва ўтказиш тартибини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори⁶⁸ билан тасдиқланган норматив-ҳуқуқий ҳужжатга асосан “оммавий тадбир” тушунчаси қуйидагича таърифланади: – “Кўнгилочар, театр-томоша, концерт, спорт, реклама дастурлари ва бошқа дам олиш дастурларини, шунингдек камида 100 киши иштирокида умумхалқ, диний, профессионал байрамларни ўтказиш мақсадида юридик ва жисмоний шахслар

⁶⁸ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2014 йил 29 июлдаги «Оммавий тадбирларни ташкил этиш ва ўтказиш тартибини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 205-сон Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2014. – № 32. – 398-м.

томонидан очик ва ёпиқ иншоотларда, майдонларда, биноларда ва бошқа жойларда ташкил этиладиган кишиларни тўплаш оммавий тадбир деб эътироф этилади”.

Жамоат тартибини сақлашга доир фаолиятнинг ташқи соҳасида турли вазифалар бажарилади. Бу вазифалар, биринчидан, кундалик жараёнларини тартибга солиш, айрим шахслар ёки гуруҳлар ҳуқуқий нормаларга амал қилишларини таъминлаш, шунингдек, улар ҳаракатлари ва ишлари ўзаро ва ташқи шароитга мос бўлишини таъминлашдан иборат. Иккинчидан, бу соҳада вужудга келадиган қонуний ишларни ҳамда одамларнинг мулоқотини ноқулай ва табиий омиллардан муҳофаза қилиш таъминланади ва Ш.Х. Қушбоқов таъкидлаганидек, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш учун муҳим пойдевор⁶⁹ ҳисобланади.

А.Н.Поздншев томонидан амалга оширилган жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминланишининг назарий асосларибнинг таҳлили натижалари бўйича ишлаб чиқилган хулосаларга⁷⁰ таянган ҳолда сиёсий-ижтимоий, маиший, диний ва бошқа масалалар юзасидан ўтказиладиган ҳар қандай оммавий тадбир, йиғилиш, митинг ва намойишлар ўтказиш даврида жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш қонун ва бошқа белгиланган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар⁷¹ асосида бўлиши шарт деган хулосага келиш мумкин⁷².

Жамоат тартиби ва жамоат хавфсизлигига хавф оммавий тадбирларни ўтказишнинг белгиланган тартибини бузиш, уларни ўтказиш жойини тайёрланмаганлиги, катта гуруҳдаги одамларнинг ҳаракатини тартибга солиш бўйича чораларни ўз вақтида қўрилмаганлиги сабабли содир бўлади. Жумладан, спорт иншоотларининг талаб даражасида жиҳозланмаганлиги оғир оқибатлар келтириб чиқаради.

Шу билан бирга Ўзбекистон Республикаси нуфузли халқаро ташкилотлардан – БМТ, ШҲТ, ЁХҲТ, молиявий ташкилотлардан – Жаҳон банки, Европада тикланиш ва тараққиёт банки, Осиё ривожланиш банки, спорт ташкилотларидан халқаро олимпия кўмитаси, ФИФА, ОФФ ва бошқа соҳалардаги халқаро ташкилотлар билан узвий ҳамкорликка киришмоқда, ушбу алоқаларнинг амалий ифодаси улар томонидан республикада турли хил халқаро аҳамиятга эга бўлган оммавий тадбирлар ўтказилишида ўз аксини топмоқда. Айниқса, республикада халқаро аҳамиятга молик бўлган оммавий тадбирлар даврида содир этиши мумкин бўлган жиноятларни олдини олиш ҳамда хорижий ва мамлакатимиз фуқароларини хавфсизлигини

⁶⁹ Қушбоқов Ш., Таджиев Э. Жазони ижро этиш муассасаларидан озод этилган айрим тоифадаги маҳкумлар устидан маъмурий назорат ўрнатиш тартиби //Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 35-44.

⁷⁰ Поздншев А.Н. Институт государственной службы в сфере обеспечения общественной безопасности (теоретико-методологические проблемы): Автореф. дис. ... докт. юрид. наук. – М., 2003. – 42 с.

⁷¹ Янгибаев А.К. Участие политических партий в формировании органов государственной власти (опыт узбекистана) //Право и жизнь. – 2016. – №. 10-12. – С. 118-130.

⁷² Янгибаев А., Аллаяров Н. Ўзбекистонда йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашнинг маъмурий-ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш истикболлари //Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 10 Special Issue. – С. 114-118.

таъминлаш давлатимизнинг барқарор ривожланиши⁷³ учун пухта замин яратиши табиийдир⁷⁴.

Ички ишлар органларининг кўп йиллик амалий тажрибаларидан келиб чиққан ҳолда жамоат тартиби ва ҳавфсизлиги таъминладиган оммавий тадбирларнинг асосий белгиларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

- кўп сонли кишилар оммасини бўлиши (минг, 10 минг ва 100 минга) бир неча минг иш ташлашлар, намойишлар, йирик спорт мусобақаларида;
- улар ҳаракатининг муайян тарзда ташкил этилганлиги;
- бундай оммавий тадбирларни жамоат жойларида амалга оширилишини;
- тадбир иштирокчилари мақсадларининг ягоналиги⁷⁵.

Бу кўрсатиб ўтилган белгилар ўзаро боғлиқ бўлиб, оммавий тадбирлар жараёнида уларнинг жамланмаси ва мустақкам уйғунлиги юзага келади⁷⁶.

Санаб ўтилган ҳарактерли белгиларни умумлаштирган ҳолда оммавий тадбирларга эътибор бериладиган бўлса, оммавий тадбирлар ижтимоий ҳаётнинг у ёки бу масканлари бўйича жамоатчилик фикрини ифодалаш мақсадида кўп сонли фуқаролар томонидан жамоат жойларида амалга ошириладиган фаол ҳаракатларнинг ташкилий шакли⁷⁷ бўлиб ҳисобланади⁷⁸.

Шунингдек, бизнинг фикримизча “оммавий тадбир” тушунчаси қуйидагича таърифланиши лозим:

Оммавий тадбир – йиғилишлар, митинглар, намойишлар, кўча юришлари шаклида ёки кўнгил очар, театр томоша, концерт, спорт, реклама дастурлари ҳамда умумхалқ, диний, профессионал байрамларни ўтказиш мақсадида майдонларда, кўчаларда, биноларда, ёпиқ иншоотларда ва бошқа жойларда умумий мақсад асосида одамларнинг тўпланишидир.

Республикамызда айрим оммавий тадбирлар ўтказиш даврида ташкилотчиларнинг йўл қўйган камчиликлари ёки юзага келган ижтимоий – иқтисодий шароит таъсирида жамоат тартибини бузилиш жиноятлари содир этилган. 2003 йил Тошкент шаҳридаги “Пахтакор” стадионида ўтказилган футбол мусобақасидан кейин Навоий кўчасида содир этилган безорилик жиноятлари⁷⁹ ёки 2004 йили Қўқон буюм

⁷³ Маҳмудходжаева У. М. Болаларнинг оилавий-ҳуқуқий мажбуриятларини тартибга солишни такомиллаштириш масалалари //Siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali. – 2022. – Т. 1. – №. 7. – С. 199-207.

⁷⁴ Qushboqov S. Jazoni ijro etish muassasalarining yuridik shaxs sifatidagi tushunchasini yoritishda nazariy tahlil //O'rta Osiyo ta'lim va innovatsiyalar jurnali. – 2023. – Т. 2. – №. 2 Part 2. – С. 49-52.

⁷⁵ Кушбоков Ш. Жазони ижро этиш муассасалари фаолиятида тадбиркорликнинг ўрни //Международная конференция академических наук. – 2022. – Т. 1. – №. 27. – С. 16-20.

⁷⁶ Норбутаев Э.Х. Ички ишлар органларининг лицензиялаш, рухсат бериш ва хабардор қилиш фаолияти бўйича ваколатларини таҳлили //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – С. 56-60.

⁷⁷ Янгибаев А. Давлатнинг вакиллик органлари фаолиятида партиявий тузилмаларнинг ўрни ва аҳамияти //вестник каракалпакского государственного университета имени бердаха. – 2016. – Т. 30. – №. 1. – С. 89-92

⁷⁸ Киличев Х.М. Свообразие принципов организации органов самоуправления граждан в качестве юридического лица (На примере опыта Узбекистана) //Право и жизнь. – 2019. – №. 1. – С. 31-35.

⁷⁹ Тошкент шаҳар ИИББнинг 2003 йилга доир архиви маълумотлари.

бозорида оммавий тадбир даврида жамоат тадбирини бузиш жиноятлари⁸⁰ мисолида кўриш мумкин.

Россиялик ҳуқуқшунос олим Д.А.Коротченковни фикрича, оммавий тадбирларни ўтказишда жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлашда ўтказилаётган тадбирни қонуний ёки ноқонуний эканлиги ҳам катта аҳамиятга эгадир⁸¹.

Уюшган оммавий ҳаракатларни хусусиятига кўра қонуний ва ноқонуний турларга ажратиш мақсадга мувофиқ бўлади⁸². Ўз навбатида ноқонуний оммавий тадбирни ҳам икки турга ажратиш таклиф этилади:

1) жамоат тартиби ва жамоат хавфсизлигига жиддий таҳдид қилмайдиган ноқонуний оммавий тадбирлар, бундай тадбирларга “транспорт, алоқа ташкилотларини ишини бузмайдиган, куч ишлатишга асосланмаган ноқонуний йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ва намойишлар” киритилади;

2) жамоат тартиби ва жамоат хавфсизлигига жиддий таҳдид қиладиган оммавий уюшган ҳаракатлар⁸³ (оммавий тартибсизликлар).

Ноқонуний оммавий тадбирни бундай гуруҳларга ажратишдан мақсад жамоат тартиби ва хавфсизликни таъминловчи субъектларни (ички ишлар органлари ва х.з.) махсус воситалар қўллаш тўғрисидаги ҳуқуқий нормаларини белгилашда муҳим аҳамиятга эгадир.

Оммавий тартибсизликларга айланиб кетадиган ҳолатлар кўпинча бозорларда, ҳар қандай кўринишдаги ўйингоҳларда⁸⁴, истироҳат боғларида⁸⁵, одамлар тўпланадиган майдонларда, серкатнов кўчаларда, савдо расталарида, шунингдек, оммавий тадбирларни ўтказиш пайтида содир бўлади⁸⁶.

Бинобарин кўп одам тўпланадиган жойларда ва оммавий тадбирларни ўтказиш пайтида жамоат тартибини муҳофаза этишни ташкил қилишга, тартиббузарликнинг олдини олиш ва чек қўйишга доир ҳаракатлари тактикасига алоҳида эътибор бериш зарур⁸⁷.

⁸⁰ Фарғона вилояти ИИБнинг 2004 йилга доир архив маълумотлари.

⁸¹ Коротченков Д.А. Проблемы правового регулирования организации и проведения публичных мероприятий. Закон и право – 2006 – № 7.

⁸² Норбўтаев Э., Таджиев Э. Мукаддам судланган шахсларни қайта тарбиялашда ички ишлар органларининг роли //Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 16-19.

⁸³ Киличев Х. Особенности гражданско-правового статуса органов местного самоуправления в зарубежных странах (сравнительно-правовой анализ) //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 4/5. – С. 876-884.

⁸⁴ Норбўтаев Э. Х. Административно-процессуальные основы лицензирования оборота гражданского и служебного оружия в республике узбекистан //science and world. – 2013. – С. 29.

⁸⁵ Киличев Х. М. Гражданско-правовая ответственность сходов граждан и проблемы их обеспечения //Развитие юридической науки и проблема преодоления пробелов в праве. – 2019. – С. 127-128.

⁸⁶ 24 Исмаилов И., Мухамадалиев Д.С., Ҳасанов Ш.Ҳ. ва бошқ. Ички ишлар идораларининг жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича фаолиятини бошқариш: Маърузалар курси – Т., 2013. – 322 б.; Дьяков, И.А. Тактика действий органов внутренних дел по пресечению массовых беспорядков в Российской Федерации // В сборнике: Совершенствование огневой и тактико-специальной подготовки сотрудников правоохранительных органов сборник материалов Всероссийского круглого стола. – 2016. – 73 с.; Неклюдов, В. Совершенствование деятельности ОВД и ВВ по предупреждению и пресечению массовых беспорядков. – М., 2007. – 328 с.

⁸⁷ Янгибаев А., Алимов М. Йўл ҳаракати хавфсизлигини ҳуқуқий таъминлашнинг янги босқичлари //Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 293-297

Оммавий тадбирлар ўтказиш вақтида жамоат жойларида ножўя гаплар билан фуқароларни ҳақорат қилиш, фуқароларга шилқимлик қилиш ҳамда жамоат тартибини, фуқароларнинг осойишталигини бузадиган шу хилдаги бошқа ҳатти-ҳаракатлари, агар бу ҳатти-ҳаракатлар ўз характери жиҳатидан жиноий жазо чораларини қўллашни тақозо⁸⁸ этмайдиган бўлса, майда безорилик деб аталади.

Ҳозирги кунда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар зарур замонавий курол-аслаҳа ва техника билан таъминланган бўлсада, оммавий тадбирларни ташкиллаштириш ва ўтказиш учун етарли равишда тайёр дея олиш қийин. Жумладан, айрим оммавий тадбирларни ўтказишга тайёргарлик кўриш ва ўтказишда жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлашдаги ички ишлар органларининг бевосита ҳаракатларида, бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи⁸⁹ идоралар ҳамда ҳокимият ва жамоат ташкилотлари⁹⁰ билан ҳамкорлик қилишда тизимлилик етишмайди. Шунингдек, ходимларнинг мазкур тадбирлардаги ҳаракатлари ҳуқуқий жиҳатдан тўла таъминланмаган.

Агар биз ҳозирги кунда фақат Тошкент шаҳрининг ўзида юзга яқин тўй ва маросимлар ўтказиладиган жойлар мавжудлиги ва бундай тадбирларда 300 нафар ва ундан ортиқ фуқаролар иштирок этаётганлиги ҳамда ушбу жойларда ёнғин хавфсизлиги, йўл ҳаракати хавфсизлиги, жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш чоралари деярли амалга оширилмаётганлигини кўриш мумкин. Бу эса ҳозирги кунда амалдаги оммавий тадбирларни ташкил этиш ва ўтказиш тартибини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисидаги қарор билан юқоридаги муаммоли ҳолатлар ўзининг ҳуқуқий ечимини топмаганлигини намоён этади⁹¹.

Юқорида қайд этилган муаммолар таҳлили, ҳозирги кунга келиб, **“Ўзбекистон Республикасининг оммавий тадбирлар ўтказиш тўғрисидаги қонуни”** лойиҳасини ишлаб чиқиш ва уни қабул қилиш ва бошқа оммавий тадбирларни ўтказишда жамоат хавфсизлигини таъминлаш билан боғлиқ бир қатор қонунларга ўзгартиришлар киритилиши лозим эканлигини тасдиқлайди.

Оммавий тадбирларни ўтказишда жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлашга таъсир этувчи омиллар қуйидагилардан иборат:

– оммавий тадбирлар одамлар (омма)нинг (фаол ёки томошабин сифатидаги) иштирокини тақозо этади;

⁸⁸ Маҳмудходжаева У. Ички ишлар органлари томонидан ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш соҳасида ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштириш масалалари //ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ. – 2021. – Т. 2. – №. 2. – С. 161-167.

⁸⁹ Qushboqov, Shohrux, and Muxtor Yetmishboyev. "Jazoni ijro etish muassasalari ishtirokida tuziladigan fuqarolik-huquqiy shartnomalarning mohiyati va ahamiyati." Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences 2.9 (2022): 76-80.

⁹⁰ Қиличев Х. Маҳалла фаолиятини ташкил этишда фуқаролик-ҳуқуқий шартномаларнинг ўрни ва аҳамияти //Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 10 Special Issue. – С. 265-267.

⁹¹ Маҳмудходжаева У. Боладан алоҳида яшаётган ота (она) нинг ота-оналик ҳуқуқларини амалга ошириш муаммолари //Юрист ахборотномаси. – 2022. – Т. 2. – №. 3. – С. 48-53.

– аввалдан белгиланган мақсадларга эга уюшган оммавий ҳаракатлар бўлиб, муайян субъектлар ташаббуси билан амалга оширилади;

– иштирокчиларининг сони ноаниқ бўлади;

– жамоат жойларда ўтказилади;

– белгиланган тартибда рухсат олиниши зарур⁹².

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, безорилик ва омаавий тартибсизликлар профилактикаси ўзига хос хусусиятга эга, ушбу йўналишда профилактиканинг шакл ва усуллари, турлари ва улар доирасида амалга ошириладиган чора-тадбирлар тизими ҳам индивидуал равишда қўлланилади. Профилактиканинг мазкур жиҳатларини инобатга олмасдан ишни ташкил этиб ва юқори самарадорликка эришиб бўлмайди.

⁹² Янгибаев А. Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни электрон шаклда юритиш тушунчаси ва ҳуқуқий асослари //Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 10 Special Issue. – С. 123-127.